

УДК 35.073(477+1–6СС)

О. Гаврилець

ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Висвітлено проблеми інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС, Євросоюз). Окреслено основні завдання захисту національних економічних інтересів держави.

Ключові слова: державне управління, механізм управління, економічна безпека, економічний суверенітет, євроінтеграція, Європейський Союз.

Процеси, які відбуваються на міжнародній арені й у світі загалом, характеризуються високим динамізмом та досить широким арсеналом застосування країнами різноманітних методів і засобів, спрямованих на захист і просування власних національних інтересів. Наявні тенденції світового суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку генерують виникнення значного обсягу суперечностей різного спрямування як всередині деяких держав, так і між ними, що суттєво ускладнює процеси забезпечення економічної безпеки поодиноких та досить молодих країн. У контексті української національної ідеї захисту національних інтересів все більш небезпечним стає політичний, економічний, інформаційний, психологічний тиск з боку інших держав, що, своєю чергою, суттєво ускладнює трансформаційні процеси всередині країни, які фокусуються навколо питання забезпечення економічної безпеки держави у міжнародному просторі. Це все “підживлює” гостра конкурентна боротьба, що точиться на міжнародному ринку, до того ж, не лише в бізнесі, але й, як згадувалося, в державній політиці, яка, окрім суто політичних чи економічних інтересів країни, опікується також внутрішніми суб’єктами господарювання на ринках іноземних країн.

До того ж, дається взнаки і певна розгубленість від свободи, що її отримав народ, який десятиріччями перебував під тиском адміністративно-командної системи колишнього СРСР та “інформаційного вакууму” від міжнародного співтовариства. Але суспільство не може занадто довго перебувати в камфорному та невизначеному стані; воно повинно структуруватись, набути політичної, економічної та соціальної рівноваги, мати чітко визначені орієнтири свого розвитку в умовах останніх досягнень цивілізації.

Водночас, головне питання, яке виникає у процесі структуризації суспільства, полягає саме у тому, на основі якої парадигми воно має формуватись, які домінанти повинні пронизувати усі його структурні рівні системи, зрештою, які константи повинні скріплювати його каркас [1].

Це змушує науковців та вищих посадових осіб країни шукати найбільш прийнятну для України модель поведінки щодо забезпечення економічної безпеки на довготривалій період, яка б узгоджувалася з міжнародно-правовими принципами та цінностями і не суперечила політико-правовим основам країн Сходу.

Дослідження та публікації з цих проблем розпочались ще з початку 90-х рр. ХХ ст. та різко зростали, про що свідчать праці Г. Пастернака-Таранушенка [2], В. Мунтіяна [3], Б. Губського [4], В. Предборського [5] та інших.

Зауважимо, що вирішення проблемних питань щодо захисту економічних інтересів країни необхідно розглядати як одну з головних передумов майбутнього існування та подальшого розвитку України як повноправного члена європейського співтовариства, що зумовлює інтенсифікацію процесу приєднання України до ЄС.

Однак подекуди відбувається своєрідна підміна понять: із засобу (підвищення рівня економічного розвитку та добробуту населення) інтеграція в європейську систему перетворюється для України на самоціль. Поглиблення відповідних тенденцій супроводжується відвертою радикалізацією “проєвропейських” настроїв, відображається у беззастережливому форсуванні ініціатив, пов’язаних із європейською інтеграцією України і, як наслідок, декларовані цілі не тільки не досягаються, а, навпаки, часто навіть випускаються з поля зору, що призводить до бездумної втрати традиційних східних партнерів і ринків збуту без адекватної їх заміни на “західному векторі”, що може серйозно підірвати конкурентоспроможність вітчизняної економіки. А сліпе продукування окремих “проєвропейських” законів може лише “заплутати” нормативно-правову базу в економічній сфері та знизити і без того слабку правову дисципліну господарюючих суб’єктів.

Якщо до цього додати значний ступінь насиченості західного ринку, що значно вищий, ніж в Україні, рівень його інформаційного, технологічного та управлінського розвитку, то стає зрозуміло, що інтеграція в Європу для України залишається справою багатьох років, однак це за умови, що такі кроки не будуть поспішними та надто радикальними, оскільки можуть викликати дії, які будуть загрожувати економічній безпеці України. Іншими словами, виставляти на старту доріжку “непідготовлений” до тривалих навантажень автомобіль означає наражати його на небезпеку.

Враховуючи такі реалії, необхідно констатувати, що Україні для інтенсивної інтеграції в ЄС потрібно значно зміцнити в економічному плані, досягти вищого рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів, тобто, вдаючись до тієї ж метафори, наростити потужність та набратись досвіду. Цього можна досягнути лише за умови, коли одночасно з європейськими стратегічними орієнтирами в систему зовнішньоекономічної політики будуть покладені тактичні програми реїональної співпраці з найближчими сусідами як у Східній Європі, так і на Півночі та Сході.

За цього, входження України до ЄС потребує від органів державної влади докорінного реформування народногосподарського комплексу – створивши передусім відповідне правове поле для врахування суто економічних рис, характерних для інтегрованих у світову систему національних економік, поєднаних із елементами ефективного державного управління, оскільки, постійні декларації про європейський вибір України мають наповнитися конкретною роботою органів державної влади у сфері гармонізації стандартів, чинного законодавства, адміністративних процедур, увійти у свідомість українського суспільства, стати елементом його повсякденного життя.

Для цього державі доцільно виробити надійний та ефективний механізм забезпечення економічної безпеки, який зміг би здійснювати автономне та автоматичне антикризове управління, відтворювати стабілізуючий ефект, базуючись на внутрішніх резервах країни та застосовуючи ефект так званої “невидимої руки ринку”, не говорячи вже про реалізацію інших напрямків соціально-економічної політики країни на міжнародній арені.

Метою статті є дослідження основних шляхів підвищення дієздатності органів державної влади в сфері захисту економічних інтересів нації та їх спроможності виявляти

і своєчасно нейтралізувати загрози економічної безпеки країни передусім за рахунок внутрішніх резервів та відповідно до європейських стандартів, що сприятиме функціонуванню автономної системи захисту України в середовищі, схожому з країнами Євросоюзу.

Актуальність дослідження полягає у виявленні елементів внутрішніх резервів із урахуванням особливостей механізму забезпечення економічної безпеки України та за умови нових гео економічних реалій, що мають велику ймовірність проявитися через поглиблення інтеграції України до Європейського Союзу.

Проголосивши незалежність, Україна постала на міжнародній арені як новоутворена, демократично-правова та соціально орієнтована держава, що взяла за основу загальноєвропейські цінності та долучилася до процесів розширення ЄС на Схід. Це зумовлено тим, що політична, економічна ситуація в інших сферах соціального життя нації змусили до пошуку нових шляхів цивілізаційного розвитку та взаємодії з Євросоюзом, оскільки на сьогодні жодна з держав колишнього Радянського Союзу не здатна вести справи цілком ізольовано, вимагаючи дотримання лише власних національних інтересів, ігноруючи за цього інтереси інших учасників світового співтовариства.

Такий стан речей призвів до того, що з країнами Співдружності Незалежних Держав треба було знаходити нові форми економічного співробітництва, які б унеможливили залежність від них, а країни Заходу вимагали проведення відповідних реформ в українській економіці, які б наближали її до типу національних економік цих країн. Засади, на яких мали базуватися інтеграційні процеси, були кардинально відмінними в країнах Європи від тих, що пропонувала Росія. Україні, яка прагнула і прагне розвиватися незалежно та на засадах партнерства і співробітництва, прийнятнішим є європейський тип інтеграції, основою якого є повна політична незалежність країн та їх національних економік, заснованих на приватній власності, свободі підприємництва, власній фінансовій системі і традиціях партнерства та співробітництва.

Поняття “інтеграція” (від лат. integer – цілий) дослівно означає об’єднання в ціле раніше ізольованих частин, тобто інтеграція – це процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення і об’єднання економіки низки країн [6]. Відповідно, економічна інтеграція є якісно новим етапом міжнаціональних економічних відносин і передбачає процес зближення і поступового об’єднання економічних національних систем та є одним із засобів вирішення господарських проблем, дає змогу колективними зусиллями прискорити соціально-економічний розвиток, підвищити рівень життя населення та забезпечити безпеку.

На законодавчому рівні закріплення проголошеного Україною курсу євроінтеграції відображено в ст. 8 Закону України “Про основи національної безпеки України”, а саме: “основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є проведення активної міжнародної політики України з метою: створення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного і соціального розвитку України; забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу” [7].

Однак досить важко спрогнозувати можливі наслідки вступу України до ЄС в умовах сьогодення, оскільки важко визначити, коли і на яких умовах вона зможе

приєднатися, невідомо також, яким власне він буде, коли Україна в нього вступатиме, які саме інституційні рамки і з якими повноваженнями, принципами будуть йому притаманні. Загальновідомим є те, що до Євросоюзу належать економічні лідери континенту, які оберігають свій ринок від проникнення “чужих”. Іншими словами, щоб інтегрувати в ЄС, потрібно стати “своїм” або ж досягнути хоча б приблизного рівня розвитку тих країн, що належать до цієї організації. Процес досягнення стану “свого” потребує значних зусиль та є складним і тривалим, оскільки охоплює реорганізацію відносин власності, структури виробництва, системи розподілу, створення ринкової інфраструктури та інше і можливий за умов:

- забезпечення економічної та інституційної підтримки національного суверенітету шляхом формування самодостатньої та конкурентоспроможної економічної системи;

- оцінки економічного потенціалу і визначення напрямів структурної перебудови народногосподарського комплексу як однієї з найважливіших передумов входження України до системи світової економіки, готовність господарської системи до залучення у міжгосподарські зв'язки, напрями структурної перебудови виробництва;

- розроблення і забезпечення об'рунтованої програми переходу до ринкових відносин із пріоритетом роздержавлення та приватизації, соціального захисту населення. Національні економіки країн, що належать до економічної системи Європейського співтовариства, сформовані як господарства ринкового типу. Міжнародні, або світові, господарські зв'язки також побудовані на засадах ринкових відносин, тому інтеграція української економіки у економічну систему європейського Союзу передбачає здійснення політики ринкових реформ – переходу до ефективного та цілеспрямованого державного управління господарством, до лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків виробників тощо;

- оцінки експортного потенціалу, вироблення експортно-імпоротної стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Суттєве значення для такої діяльності має експортний потенціал країни. Світова практика засвідчує, що експорт готових виробів, надання наукових послуг, вивезення ноу-хау, інвестицій сприяють завоюванню провідних позицій на світових ринках, а вивезення сировинно-енергетичних ресурсів, навпаки, призводить до її залежності від розвинутих держав;

- стабілізації національної грошової одиниці та її включення до системи міжнародних розрахунків є також однією з рис повноцінної незалежної національної економіки за наявності в ній міцної національної грошової одиниці. Своєю чергою, національна грошова одиниця може зміцніти лише за високоєфективної національної економіки, в якій мають бути зацікавлені держава й окремі виробники;

- вирішення проблем зовнішньої заборгованості і розподілу активів колишнього СРСР переговорним шляхом. Відсутність зовнішніх боргів прискорює розвиток економічних і соціальних процесів усередині країни, сприяє міжнародному співробітництву, а наявність заборгованості, навпаки, ускладнює участь країн у світогосподарських зв'язках через її неплатоспроможність [8].

З огляду на такі реалії, необхідно констатувати, що Україні для інтенсивної інтеграції в ЄС потрібне значне посилення економіки, досягнення вищого рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників, тобто вдаючись до метафори, “наростити м'язи” і набратись досвіду. Це можливо лише за умови, коли одночасно з

європейськими стратегічними орієнтирами в систему економічної політики України будуть покладені національні інтереси, які необхідно розглядати крізь призму реалізації економічних інтересів України.

Це при тому, що Україна має всі підстави для підвищення свого економічного статусу та значення на міжнародній арені шляхом реалізації економічної парадигми з огляду на наявність потужного внутрішнього технологічного потенціалу. Так, один із “батьків” теорії постіндустріального суспільства Д. Белл виділяє технологічні “сходи”, якими піднімаються країни у своєму економічному розвитку. За Д. Беллом, ці “сходи” складаються з таких шаблів:

1. Ресурсна база (сільське господарство і гірничодобувна промисловість).
2. Легка промисловість (текстильна, взуттєва тощо).
3. Важка промисловість (металургія, суднобудування, автомобілебудування, машинобудування).
4. Високі технології (вимірювальні прилади, оптика, мікроелектроніка, комп'ютери, телекомунікації).
5. Галузі, що базуються на наукових досягненнях майбутнього – біотехнології, матеріалознавстві, космічних дослідженнях [9].

Навіть з урахуванням загально відомих чинників зовнішнього впливу та недосконалих спроб внутрішньої трансформації, в Україні все ж зберігся єдиний господарський комплекс, який включає в себе усі наведені вище “складники Белла”. Що саме по собі – велике економічне диво [10].

За цього, реалізація завдань європейської інтеграції вирішальною мірою залежить від здатності досягти Україною євростандартів і в політико-правовій, соціально-культурній та інфраструктурній сфері, оскільки низький рівень життя населення, високий рівень безробіття, слабо розвинений приватний сектор та багато інших економічних і політичних проблем можуть стати непоборними перешкодами для досягнення такого розвитку, який міг би задовольнити керівництво ЄС. Досягнення відповідного результату в цих та інших сферах суспільного життя нації є також позитивним кроком на шляху до євроінтеграції і потребує врахування цих аспектів при вдосконаленні механізму захисту національних інтересів України в сфері економіки.

Висновки

Викладене вище дає підстави стверджувати, що ефективним засобом забезпечення економічної безпеки при наближенні до процесу євроінтеграції є створення принципово нової моделі державного механізму захисту економічних інтересів всієї країни, яка повинна містити в собі елементи державного протекціонізму з прискореним технологічним переоснащенням у контексті зниження енерго-, матеріалоємності, підвищення екологічності виробництва, що у підсумку означає вихід на той рівень рентабельності виробництва, що забезпечить конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному просторі. Реалізація цього механізму має здійснюватися у руслі об'єктивних процесів із урахуванням впливу значної кількості взаємопов'язаних і суперечливих чинників, вирізнятися жорстким прагматизмом та точним розрахунком, враховуючи за цього можливість її реального ресурсного забезпечення, оскільки поспішні та надто радикальні дії у цьому напрямі можуть створювати загрози економічній безпеці України, бо членство в ЄС пов'язане з певно низкою обов'язків. Насамперед потрібно буде передати ЄС значну частину власного суверенітету, особливо у фінансово-економічній та монетарних сферах. Країни-члени також втрачають суверенітет щодо

митних зборів, визначення тарифів, обмеженою є їх здатність надавати державну допомогу, а здійснення державних закупівель відбувається відповідно до єдиних правил тощо. Країни-члени передають також значну частину суверенітету у сфері юстиції та внутрішніх справ, зовнішньої політики та політики безпеки.

Вони здатні впливати на прийняття рішень, однак все ширшим стає коло питань, рішення за якими приймаються кваліфікованою більшістю голосів і які є обов'язковими до виконання всіма країнами-членами.

Отже, питання того, чи в змозі Україна в наближеній чи будь-якій іншій перспективі витримати Копенгагенські критерії (стабільність законів та інституційних структур, що гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, повагу та захист прав національних меншин; наявність діючої ринкової економіки та спроможність витримати тиск конкуренції і ринкових сил у межах ЄС; здатність взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи визнання цілей політичного, економічного та валютного союзу) потребують більш детального та поглибленого опрацювання.

Література

1. Перехідна українська економіка: стан і перспективи / За ред. д.е.н., проф. А. Філіпенка, д.е.н., проф. В. Бандери. – К.: Академія, 1996. – С. 17.
2. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. – К., 2002. – 140 с.
3. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 463 с.
4. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К., 2001. – 122 с.
5. Предборський В. А. Економічна безпека держави. – К.: Кондор, 2005. – 392 с.
6. Політичний словник. – К.: Знання, 1982. – С. 201.
7. Про основи національної безпеки України: Закон України №964-IV від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №39. – Ст. 351.
8. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка: Посібник. – К.: Академія, 2004. – С. 479.
9. Яковець Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. – М.: Экономика, 2001. – 340 с.
10. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011: Послання Президента України до Верховної Ради України // <http://www.president.gov.ua>.

О. Havrylets

PROTECTION OF ECONOMICAL INTERESTS OF UKRAINE IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

The problems of Ukraine's integration into the European Union are elucidated, basic tasks of national economic interests protection of the state are outlined.

Key word: public administration, administering mechanism, economic security, economic sovereignty, Euro-integration, the European Union.